

HOVEDTRÆK AF ANTIUVASKRIFTENS HISTORIE

AF AAGE MARCUS

I NDENFOR de Skrifter, der anvendes til Tryk, sondres der mellem to store Hovedgrupper, nemlig Antikva eller den latinske Skrift — den Art Typer, hvormed denne Bog er sat — og Fraktur eller den gotiske Skrift. Slog man for godt og vel en Menneskealder siden op i danske Bøger, viste det sig, at de fleste af dem var sat med Fraktur. Og til Aviser og andre Tryksager benyttedes saa at sige udelukkende denne Skrift. Antikva forekom vel, men endnu kun som en Undtagelse. Tyskland er Frakturens Hjemsted, og lange Tidens Forbindelse med tysk Kultur havde medført en udstrakt Anvendelse af Frakturskrifter i Danmark. Naar Antikvaskriften imidlertid omsider har fortrængt Frakturen, ligger det ikke alene i, at Indflydelsen fra Tyskland er bleven suppleret med stærke Paavirkninger fra Vesteuropa, men ogsaa i Egenskaber hos Antikvaskriften selv. Den har en mere end totusindaarig Historie, og Anvendelsen af den som den almindeligste og naturligste Skrift er en Tilslutning til en vis Linie i almen-europæisk Kultur, der — blot hæmmet noget af Krigen — ogsaa er ved at vinde frem i Tyskland. Frakturskrifter kan lige saa vel som andre Skriftformer være smukke

eller ialtfald interessante, og det samme gælder Kursivskrifterne, der jo er nøje knyttet til Antikvaen. Men denne sidste er saa langt den vigtigste af alle Skriftformer, og der har med Held i de senere Aar været gjort et stort Arbejde for at forny den med Udgangspunkt i dens bedste ældre Snit. Det skal nu her forsøges at gennemgaa de vigtigste af disse, med andre Ord i store Træk at opridse Antikvaens Udviklingshistorie.

Fig. 1. Indskriften paa Trajansøjlen i Rom.

Selv om vort Emne kun er Skrift i Betydningen Trykskrift, vil det dog være nødvendigt at begynde med en kort Oversigt over de Bogstavformer, der dannede Forbilledet for de første Antikvatrykskrifter. For ikke at gaa længere tilbage i Tiden end nødvendigt for vort Formaal, kan vi som et særlig godt Exempel betragte Inskriptionen paa Trajansøjlen i Rom (Fig. 1), hvis meget smukke og klare Indskrift stammer fra Begyndelsen af det andet Aarhundrede. Mens vi ikke skal komme nærmere ind paa denne Skrifts Oprindelse og Afledning af andre antike Skrif-

ter, maa det nævnes, at den foruden at bevare sig ret uforandret til den Dag i Dag desuden blev Ophav til den anden og vigtigste Form for vort Alfabet, de smaa Bogstaver. Ved Anvendelse i kursiveret Form, til almindelig Brevskrivning o. l. blev Bogstavformer som de i Fig. 1 viste efterhaanden omdannet, saaledes at de i Løbet af nogle Aarhundreder antog en Karakter, der var

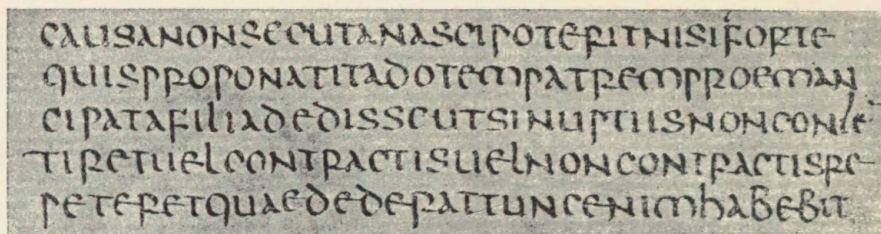

Fig. 2. Middelalderlig Skrift med Overgangsformer mellem store og smaa Bogstaver.

stærkt beslægtet med vore smaa Bogstaver. Fig. 2 viser et Trin i denne Udvikling; det vil ses, at adskillige af Bogstaverne — betragt f. Eks. A, F og P — er Overgangsformer. Men denne Udvikling foregik paa forskellig Maade i de forskellige Lande, saaledes at der i den Del af Europa, der kommer i Betragtning, i den tidlige Del af Middelalderen herskede en ret stor Forvirring, hvad Skrifter angik. Hvert Land, o: hvert Omraade med en vis ensartet national Karakter, havde efterhaanden præget Bogstaverne paa sin Maade, omtrent som de individuelle Forskelligheder gør, at to Menneskers Gengivelser af de samme Skrifte tegn er saa forskellige. Der var flere italienske Skrifter, adskillige franske, saakaldte merovingiske, Skrifter, anglo-irske Skrifter, vestgotiske i Spanien, en hel Række Former i de germanske Lande o. s. v.

Under *Karl den Store* — efter Overleveringen paa hans eget Initiativ — skete der imidlertid en Ændring heri, idet der udformedes en vis Skriftype, der blev fastslaaet som officiel, og denne Skriftype var bygget over de smukkeste af de klassiske Haandskrifter, Kongen lod samle og afskrive. Denne Virksom-

*copiosilacae effluere! Puer. sur
rexit in colomis. Nos obstupefacti
tantaere miraculo. id quod ipsa
cogebat ueritas fatebamur. Non*

Fig. 3. Karolingisk Skrift.

hed foregik i mange forskellige Klostre, men et enkelt spillede her en særlig Rolle, nemlig Abbediet St. Martin i Tours, der lededes af *Alcuin* fra York i Aarene 796 til 804. Man forlod de merovingiske Skrifter, og den ny *karolingiske* Skrift (Fig. 3) blev snart raadende ikke alene i Frankrig, men over store Dele af Europa, bl. a. udbredt ved irske Munke fra Tours. Denne Skrift udmærkede sig bl. a. ved tydeligere at adskille Bogstaverne, ved sine faa Ligaturer og i det hele taget ved Klarhed og Letlæselighed. Hvis nu Bogtrykkerkunsten var bleven opfundet paa denne Tid, altsaa omkring 800, var Bogtrykkerskrifternes Historie blevet betydelig forenklet; men der skulde jo endnu gaa halvsyvende Aarhundrede, og i denne lange Tid udviklede den karolingiske Skrift sig ikke til det bedre. De nationale Indflydelser ændrede

den i forskellige Retninger, og henimod Aar 1400 havde man et lignende Kaos som før Karl den Stores Reform. De Ejendommeligheder, der var blevet fremherskende i de forskellige Former for den oprindelig fælles karolingiske Skrift, svarede en Del til Tidens arkitektoniske Fornemmelser og karakteriseredes da ogsaa i Renaissancen som gotisk, d. v. s. barbarisk, stammende fra Goterne, men omkring Aar 1400 vaagnede Interessen for An-

V i superum sæuæ memorem uinoms ob iram.
 M ulta quoque & bello passus dum conderet urbem
 I nferretq; deos lato: genus unde latinum:
 A lbanique patres atque altæ moenia romæ.

Fig. 4. Humanistisk Skrift fra et MS. af Antonio Sinibaldi (Florens 1480).

tiken atter og denne Gang for at holde sig. Dermed fulgte en fornyet Interesse for den karolingiske Skrift, i hvilken den antike Litteratur i udstrakt Maalestok var overleveret, og man formede den Skrift, vi kalder den *humanistiske* (Fig. 4), og som var en Gengivelse af den karolingiske, saaledes som man nu forstod den. Samtidig benyttedes dog stadig de gotiske Former, der havde udviklet sig i de sidste Aarhundreder.

Betragter vi de Manuskripter, der fremstilledes paa den Tid, da Bogtrykkerkunsten kom op, ser vi, hvor smuk og klar en Skrift disse Bøgers direkte Forbilleder er affattet i. Skrivekunsten, Kalligrafien, stod atter højt, og der er over Manuskriptsiderne, helt bortset fra de prægtige Miniaturer og den øvrige Udsmykning, en harmonisk Skønhed, der bunder i den

Forening af Liv og Regelmæssighed, som præger Skriften. Foreningen af disse to Elementer er og bliver Hovedkendemærket paa den virkelig gode Skrift.

Saaledes stod Sagerne altsaa i Italien, da *Gutenberg* i Mainz henved Aar 1450 fremstillede det første tilfredsstillende Instru-

agi. ut huana diuinis tribuat auctoritate: cu potius humanis diuina debuerint. Que nuc sane omittamus. ne nihil apud istos agamus. et i infimam materia pcedat. Ea igr queramus testimonia. qbus illi possint aut credere: aut certe non repugnare. Sibillas plurimi et maximi auctores tradiderunt grecoy: Aristoticus: et Appollodorus: Erithreus: nostroy Varro et Fenestella. Hi omnes picipuam et nobilem preter ceteras. Erithream fuisse commemorat. Appollodorus qde ut de ciui ac populari sua gloria. Fenestella uero ena legatos Erithreos a senatu ee missos refert. ut hucus Sibille carmina Romā deportarent. et ea consules Curio et Octavianus i capitolio quod tuc erat curante Quinto Catulo restituti: pone da curaret. Apud hac

Fig. 5. Første Type benyttet af Sweynheim og Pannaertz, Subiaco 1465.

ment til Støbning af Typer — hvormed Bogtrykkerkunsten kan regnes for opfundet. Men denne nye Kunst blev ganske naturligt kun betragtet som en rent teknisk Lettelse ved Fremstillingen af Bøger; det maatte derfor være de første Trykkes Maal at efterligne den Bogform, man kendte, saa nøje som muligt i alle Henseender, og dette gjaldt ikke mindst for Skriftens Vedkommende. I Tyskland dominerede imidlertid de gotiske Skrifter. Der fremkom ganske vist enkelte Former for latinsk Skrift — der paa Grund af dens klassiske Oprindelse fik Navnet Antikva — men de fik ikke nævneværdig Betydning. Det var derimod i Italien, at de første gode Antikva-Trykskrifter opstod. Begyndel-

sen skete i Benedictiner-Klostret i Byen Subiaco, der ligger lidt Øst for Rom, med en Cicero-Udgave, der 1465 tryktes der og i 1465 og 1467 blev fulgt af andre Klassiker-Udgaver (Fig. 5). Disse Bøger fremstilledes ikke af Italienerne, men af to Trykkere,

qui omnibus ui aquarum submersis cum filiis suis simul ac nuribus mirabili quodā modo quasi semen huāni generis conseruatus est: quē utinā quasi uiuam quandam imaginem imitari nobis contingat: & hi quidem ante diluuium fuerunt: post diluuium autem alii quorū unus altissimi dei sacerdos iustitiæ ac pietatis miraculo rex iustus lingua hebræorū appellatus est: apud quos nec circumcisionis nec mosaicæ legis ulla mentio erat. Quare nec iudæos (posteris enī hoc nomen fuit) neq; gentiles: quoniam non ut gentes pluralitatem deorum inducebant sed hebræos proprie noīamus aut ab Hebere ut dictū est: aut qā id nomen transitiuos significat. Soli q̄ppe a creaturis naturali rōne & lege īnata nō scripta ad cognitionē ueri dei trāsire: & uoluptate corporis cōtēpta ad rectam uitam puenisse scribunt: cum quibus omibus præclarus ille totius generis origo Habraam numerāus est: cui scriptura mirabilem

Fig. 6. Jenson's første Type (Eusebius: De Præparatione, Venedig 1470).

der var kommet fra Tyskland, *Sweynheim* og *Pannaertz*, og en fransk Gravør, *Nicolas Jenson*, der var i Følge med dem. Cicero-Udgavens Skrift forekommer os nu stærkt gotisk paavirket, men har sikkert forekommet sine Ophavsmænd meget latinsk, vante som de var til mere udpræget gotiske Former. De andre Bøgers Skrifter er ganske vist noget tunge og klodsede, men dog af en umiskendelig latinsk Karakter, der snart skulde træde endnu tydeligere frem i de Bøger, der udkom de følgende Aar. Interessen knytter sig iøvrigt ikke saa meget til de Arbejder, *Sweynheim* og *Pannaertz* frembragte, som til Jenson's. Medens de to første

fra Subiaco drog til Rom, hvor de arbejdede til 1473, tog Jenson Vejen nordpaa og kom i Arbejde hos *Johann* og *Wendelin* fra Speier, der nylig havde oprettet Bogtrykkeri i Venedig. Den første af dem havde et Monopol paa fem Aar og udsendte i 1470 Augustin's »De Civitate Dei« med en meget god, endnu lidt vel svær latinsk Skrift, som man antager skyldes Jenson. Saa døde

**Lo Helephante fa suono in bocch
fuori suono simile a quello delle tr
mine che emaschi. In tutti glaltri e
hāno piu graue boce che lefemine.**

Fig. 7. Jenson's første Type, lidt forstørret.

Johann; Wendelin havde ikke noget Monopol, og Jenson kunde endelig selv komme til at udsende Bøger. Allerede samme Aar udsendte han Eusebius' »De Præparatione«, der er en af de smukkeste Bøger, man kender (Fig. 6). Det er tydeligt, at dens Skrift er stærkt inspireret af de bedste humanistiske Haandskrifter fra Tiden. En Sammenligning mellem Sinibaldis Skrift (Fig. 4) og den for Tydeligheds Skyld lidt forstørrede Prøve paa Jenson's Skrift i Fig. 7 viser klart det nære Slægtskab. De enkelte Bogstaver er ikke absolut regelmæssige, men netop derved faar Siden det levende Præg, der er af det gode. Sidens Helhedsvirkning er graa i Modsætning til gotiske Bogsider, der virker sorte. Jenson blev i Venedig og udsendte ialt henved halvandet Hundrede Bøger i Løbet af ti Aar; derpaa tog han paa Pavens Opfordring til Rom, hvor han døde 1480. Hans Materiale kom ad

Omveje til *Aldus Manutius* i Venedig, en af de mest fremragende Bogtrykkere indenfor denne Bogtrykkerkunstens Guldalder. Af de latinske Skrifter, Aldus lod fremstille, er der særlig Grund til at betragte en, der skyldes *Francesco Griffi da Bologna*, og som blev

NARRA QVIVI LA DIVA POLIA LA NOBILE ET
ANTIOVA ORIGINE SVA. ET COMO PER LI PREDE
CESSORI SVITRIVISIO FVE EDIFICATO. ET DI QVEL
LA GENTE LELIA ORIVNDA. ET PER QVALE MO-
DO DISAVEDVTA ET INSCIA DISCONCIAMENTE
SE INAMOROE DI LEI IL SVO DILECTO POLIPHILLO.

 E MIEDEBILE VOCE TALE OGRA-
tiose & diue Nymphæ absone peruenerãno &
inconcine alla uostra benigna audiëtia, quale
laterifica raucitate del urinante Esacho al sua-
ue canto dela piangeuole Philomela. Nondi-
meno uolendo io cum tuti gli mei exili cona-
ti del intellecto, & cum la mia paucula suffici-
tia di fatiffare alle uostre piaceuole petitione,
non ristarò al potere. Lequale semota qualúque hesitatione epse piu che
si congruerebbe altronde, dignamente meritano piu uberrimo fluuio di

Fig. 8. Colonna: Hypnerotomachia Poliphilii, Venedig 1499.

brugt i Bogen »Hypnerotomachia Poliphilii« (Venedig 1499) (Fig. 8). Det er en overordentlig smuk Skrift, selv om den dog næppe helt naar paa Højde med Jensons. Bogen anses af mange ikke blot paa Grund af Skriften, men ogsaa for sine enestaaende Illustrationers Skyld, for den mest fuldendte Bog, der nogensinde er fremstillet. Selv om en saadan Dom altid i nogen Grad maa være en Skønssag, maa det indrømmes, at Antikvaskriftens allerbedste Egenskaber fremtræder ualmindelig klart i dette over-

maade skønne Arbejde. Men der frembragtes iøvrigt paa denne Tid i Venedig et stort Antal fortrinlige Bøger med friske og karakterfulde Antikvaskrifter. Ophavsmand til nogle af de bedste var *Erhard Ratdolt* fra Augsburg, der trykte i Venedig fra 1476 til 1486.

Alt i alt maa vi sige, at Jenson og de tyske Bogtrykkere under Paavirkning af de humanistiske Haandskrifter, de forefandt i Italien, skar en Række Skrifter, der den Dag i Dag staar som uovertrufne i Klarhed, Harmoni og Karakterfuldhed.

Det kan her anføres, at Betegnelserne at skære en Skrift og et Skrift-Snit har sin Oprindelse af den Maade, paa hvilken en Skrift fremstilles. I Almindelighed gøres det ved, at Typen skæres ophøjet i Metal; den saaledes fremkomne *Patrice* slaes ned i blødere Metal og frembringer derved *Matricen*, den Form, i hvilken de endelige Typer støbes. Den Forbindelse, der er mellem de Metoder, som i en vis Periode er fremherskende ved Billedtryk, og Karakteren af de samtidig dominerende Skrifter, bundet for en Del i dette tekniske Forhold. Harmonien mellem Træsnettene og Skriftsnittet i Hypnerotomachien eller mellem en Didot-Skrift og de Staalstik, den forekommer sammen med, skyldes, at den Maade, de forskellige Tidens Smag har præget Træskærerens og Staalstikkerens Arbejde paa, paa tilsvarende Maade har præget Skriftskærerens beslægtede Haandværk.

For at følge den almindelige Udvikling maa vi iøvrigt nu forlade Italien, der først i det 18. Aarhundrede igen kom til at spille en Rolle i Bogtrykkerkunstens Historie eller rettere Bogtrykker-skrifternes Historie, for det er jo kun med dem og ikke med Fa- get i Almindelighed, vi beskæftiger os. Ganske vist kommer vi

i det følgende til at nævne en Række fremragende Trykkere, men det er udelukkende i Kraft af de Skrifter, de har skabt eller ialtfald været medvirkende til at føre frem.

Efterhaanden som Bogtrykkerkunsten forlod det eksperimenterende Stadium og blev en Industri, blev Skriftformerne naturligvis ogsaa mere uafhængige af Manuskripterne, der i denne Henseende tabte deres Betydning. Men da man var klar over den store Forskel i Skrifternes æstetiske Kvalitet, mente man, det maatte være muligt rent rationelt at konstruere den ideale Skrift. Hvor grundigt og systematisk man gik til Værks ved en saadan rent matematisk Udformning af en Skrifttype, et Snit, har vi Vidnesbyrd nok om i de forskellige Værker, der er bevareret med Anvisninger paa Forfærdigelse af Alfabetet. Man kunde for Resten ogsaa være for grundig i den Henseende, som f. Eks. Franskmanden *Jaugeon*, der i Slutningen af det 17. Aarhundrede blev opfordret af det franske Académie des Sciences til at levere Fortegninger til Bogstaver. Han hævder nemlig ganske vist, at det er Øjet, det kommer an paa, det almindelige kunstneriske Skøn, men anvender derpaa i sit System et Kvadrat, der er delt i over to Tusind Felter! De tidligste og vigtigste af den Art Systemer er dog adskilligt fornuftigere. Det første findes i *Luca da Pacioli's* Bog »De divina proportione«, Venedig 1509, og angives at hidrøre fra *Leonardo da Vinci*. Foruden en Mængde andre Ting behandles i dette Værk de ideale Former for Bogstaverne, og der gengives et latinsk Alfabet med Konstruktionsanvisninger. Hvert Bogstav indskrives i et Kvadrat, og ved Hjælp af Inddelinger af dette og forskellige større og mindre Cirkel­slag udformes Bogstavet. Forholdet mellem de tynde og de tykke

Streger indbyrdes og deres Forhold til Kvadratet er af en vis Ensartethed for alle Bogstaverne, hvorved der sikres Skriften en harmonisk Virkning. Et andet System, der er meget beslægtet med Pacioli's, fremstilles af *Albrecht Dürer* i hans store »Unterweisung der Messung«, Nürnberg 1525. Men for begge disse Systemer ligesom for det, der findes i Spanien *Joan de Ycair's* »Ortographia practica«, der udkom i Saragossa 1548, gælder det, at de nok saa meget er beregnet for Malere som for Trykkere. Man kunde synes, at det maatte blive det samme, hvis blot Skriften var god, men det er det langt fra. Virkninger, der kan være fortrinlige i en stor malet Inskription, giver et helt andet Resultat paa en Bogside. Skønt de ved Konstruktionssystemerne frembragte Skrifter maa siges at have mange gode Egenskaber, er der saaledes ingen af dem, der er fuldtud tilfredsstillende; og en væsentlig Mangel ved dem er, at de i Reglen kun omfatter de store Bogstaver. Det samme gælder det System, der skyldes den franske Humanist *Geoffroy Tory* og fremsattes i hans mærkelige Bog »Champfleury«, der udkom i Paris 1529. Men hans System fik dog ialtfald indirekte Betydning for Antikvaskriftens Udvikling. Det bidrog nemlig i høj Grad til at vække Interessen i Frankrig for Antikvaen, saaledes at denne ret hurtigt i det væsentlige fortrængte de franske gotiske Skrifter, som iøvrigt havde været benyttet meget smukt især i de kirkelige Bønebøger »Horæ«. Et Forhold, der hjalp til Antikvaens Fremtrængen, var det, at alt italiensk var stærkt paa Mode i Frankrig under *Frans den Første* (1515–1547). Kongen ønskede i 1540 at lade skære en Skrift, og Bestillingen blev givet til en af Tory's Elever *Claude Garamond*. Denne Mand — der blev født 1480, samme Aar

som Jenson døde, og levede indtil 1561 — er maaske det største Navn i Antikvaens Historie. Den Skrift, han skar for Kongen, sagdes at være baseret paa Jensons Skrift, men der er i Virkeligheden en meget væsentlig Forskel mellem de to Snit. Jenson kopierede en usædvanlig smuk Haandskrift og naaede et for-

Sur quoy vous me permettrés de vous demander en cette occasion , ce que, comme i'ay des-ia remarqué, ^a S. Augustin demande aux Donatistes en vne semblable occurrence : *Quoy donc ? lors que nous lisons , oublions nous comment nous auons*

Fig. 9. Garamond's Skrift.

trinligt Resultat uden dog fuldtud at naa sit Forbillede i Skønhed. Garamond derimod frembragte bevidst en *Trykskrift* med de forskellige Ejendommeligheder, hvorved denne adskiller sig fra en Haandskrift [(Fig. 9)]. Mere end et Aarhundredes Erfaringer stod til hans Raadighed, og naar han som Forbillede til en vis Grad valgte Jenson, var det vel dels, fordi dette virkelig var det bedste, der var frembragt, og dels fordi det var det eneste Antikvasnit af nogen Betydning, der indtil da skyldtes en Franskmand.

Endnu en Paavirkning synes dog at kunne spores hos Garamond. Den kalligrafiske Skole, som Jenson og hans Samtidige

byggede paa, blev efterfulgt af andre Skrivekunstnere — Tagliente, Palatino m. fl.; og den Skrift, der udformedes af disse Mestre, var paa Garamonds Tid trængt godt igennem i de toneangivende Kredse, saa at en vis Afhængighed af den var naturlig. Især den Rundhed og Bredde, der præger Garamonds Bogstaver, er et Træk hentet hos Kalligraferne.

Selv om den af Paul Beaujon i »The Fleuron« 1926 fremsatte Paastand skulde vise sig at være rigtig: at adskillige af Garamonds Skrifter i Virkeligheden maa tilskrives en vis *Jean Jannon*, vil det dog sikkert indtil videre være det rimeligste at bibeholde Garamonds Navn som den eneste Betegnelse for dette Skriftsnit, der nu har baaret det gennem Aarhundreder.

I Virkeligheden gav disse klare og smukke Skrifter de gotiske Skrifter Dødstødet og bredte sig snart til alle Lande ad mange forskellige Omveje. Og da Kardinal *Richelieu* i 1640 oprettede Imprimerie Royale de France i Louvre, blev Garamonds Skrifter Kærnen i dettes Materiale. Denne Institutions Oprettelse er iøvrigt kun et enkelt Udslag af den Interesse, hvormed Enevoldsfyrsterne og de Regerende overhovedet omfattede Bogtrykkerkunsten, og dette gjaldt saavel den praktiske Side, der jo kunde have en overordentlig Betydning i politisk og kirkelig Henseende, som den kunstneriske Side af Faget. Frankrig bevarede Føringeren i alt Fald paa dette sidste Omraade i lange Tider, og for ikke at miste den nedsattes i 1692 en Kommission til Frembringelse af en ny kongelig Skrift. *Ludvig den Fjortende* ønskede en saadan, der kun maatte bruges for ham, og Resultatet blev *Philippe de Grandjean's* »Romain du Roi« — hvilket ligefrem kan oversættes ved Kongens Antikva (Fig. 10). Denne Skrift maa betragtes som

den første, i hvilken den Række Smaaændringer forekommer, der tilsammen giver Skriften den Karakter, vi kalder *moderne Snit* i Modsætning til alle tidligere Skrifters *gamle Snit*. Den nye Skrift blev mærket med en lille Gevækst paa venstre Side af de smaa

cauld, il fit faire un logement sur la contrescarpe; de mesme, 25 d'Aoust, le Gouverneur se rendit à la second Comte demeura aux environs de cette Place jusqu'au bre, & cette entreprise n'ayant esté faite que pour amu ou pour les attirer à un combat, il abandonna Condé Campagne, & prit Maubeuge en revenant.

C'est le sujet de cette Médaille. On y voit Pallas, t prest à lancer; le fleuve de l'Escauld effrayé s'appuye Légende, HISPANIS TRANS SCALDIM PULSIS signifie, *les Espagnols défaits & poussez au-delà de l'Esc* CONDATUM ET MALBODIUM CAPTA. M. DC *Condé & de Maubeuge. 1649.*

Fig. 10. Grandjean's Romain du Roi.

l'er, hvilket Bogstav muligvis valgtes, fordi det var Kongens Forbogstav. Dette Mærke har alle Imprimerie Royale's Skrifter siden da. Typen, der er klar og smuk, havde dog den Fejl, at Skraveringerne — de smaa vandrette Streger, der foroven og forneden afslutter de lodrette Streger — var for store og gik til begge Sider, saaledes at en Side ligefrem kunde faa Udseende af at være linieret. Baade Jenson og Garamond havde ganske vist Skraveringer, men af en helt anden Karakter. Jenson's var meget tykke

forneden og trekantede foroven, og Garamonds lignede dem, men var blot friere i det. Værre var det dog, at Kontrasten mellem de tykke og de tynde Streger var vel stærk, og Skriften var næsten for regelmæssig; man mærker Konstruktionsreglerne og Linealerne. Det var noget nyt, en ny Tendens, der senere skulde føre til højst uheldige Konsekvenser. Grandjean's Arbejder fortsattes af hans Elev *Alexandre* og af dennes Svigersøn *Louis Luce*. Luce's Typer var smallere, og hans Skraveringer var skraa og kun paa venstre Side; l-Mærket flyttedes over paa højre Side. Typen gav han Navnet »Poétique«, fordi den var saa smal, at Vers lettere kunde sættes med den, uden at Linierne stadig blev omløbende (Fig. 12). En vis Tilbagevenden til Garamond fandt Sted med den Skrift, der henved 1750 blev skaaret af Simon Pierre Fournier le jeune (Fig. 13), et Medlem af den fremragende Bogtrykkerslægt Fournier. Hans Skrift er dog naturligtvis en meget moderniseret Tillempling af Garamonds og har navnlig en lidt skarp Karakter, der ikke er helt behagelig. Forholdet mellem de to Snit fremgaar af hosstaaende

A	a	A	a
B	b	B	b
C	c	C	c
D	d	D	d
E	e	E	e
F	f	F	f
G	g	G	g
H	h	H	h
I	i	I	i
"	j	J	j
K	k	K	k
L	l	L	l
M	m	M	m
N	n	N	n
O	o	O	o
P	p	P	p
Q	q	Q	q
R	r	R	r
S	s f	S	s f
T	t	T	t
"	u	U	u
V	v	V	v
X	x	X	x
Y	y	Y	y
Z	z	Z	z

Fig. 11. Garamond og Grandjean.

Sammenstilling. Forstaaelse af et Snits Karakter naaes overhovedet kun ved Sammenligning med andre Skrifter.

Selvom det Arbejde, der blev gjort i Frankrig for at udforme gode Skrifter, der var i Overensstemmelse med Tidens Smag, var dygtigere og fik større Betydning end tilsvarende Bestræ-

caractères romains & italiques d'avec ceux de l'Imprimerie Royale ; mon attention a toujours été de m'en éloigner, en suivant le goût, qui me portoit à ne rien faire, qui ressemblât aux Caractères connus dans la Typographie.

La variété que j'ai mise dans les présentes lettres,

&ic̄tglojcdestanhimiurbi *se démontre assez par leur seule*
comparaison avec celles qui suivent &ic̄tglojcdestanimiurbi

Fig. 12. Louis Luce's Poétique-Skrift.

belser i andre Lande, maa det dog nævnes, at der især i Nederlandene ogsaa var megen Interesse for dette Bogkunstens Hovedpunkt. En nærmere Omtale af de forskellige Skrifter er dog overflødig; kun en af dem fik større Betydning, nemlig den, der skyldes Hollænderen *Christoffel van Dyck*. Det var iøvrigt nærmest en Afledning af Garamonds Skrift, men den kom til at spille en stor Rolle i England. Den første af de Antikvaskrifter, der havde været fremme der, forefindes i Bogtrykkeren *John Day's* Bøger; det er et smukt og kraftigt gammelt Snit, men det efterfølges ikke af andre gode Skrifter. Tværtimod er

de engelske Skrifter uden større Interesse i lange Tider, og de ovennævnte van Dyck'ske Garamond-paavirkede Skrifter hævdede sig derfor smukt. De blev indført til England paa den Maade, at Biskop *Fell* omkring 1670 ønskede at skænke Oxford University Press nogle nye Skrifter og lod denne Skrift indkøbe i Holland, hvorfra der iøvrigt ogsaa senere i lange Tider tilførtes

IL est vrai, Monsieur, que le chagrin a pris le dessus chez moi, & qu'il ne faut pas moins que les marques de souvenir que vous me donnez, pour me dédommager de tous les ennuis que m'a causés la fausse amitié de ceux sur lesquels je comptois le plus. J'ai trouvé à la lettre dans mon voyage de Paris, l'original de ce que Térence

Fig. 13. Fournier le jeune's Skrift.

England Materiale (Fig. 14). Der blev først en Standsning i denne stadige hollandske Indflydelse, da Englands største Navn paa Skriftomraadet fremtraadte med *William Caslon* (1692-1766). Hans Skrifter fortsatte ganske vist i nogen Grad den engelsk-hollandske Tradition, men betød samtidig et meget betydeligt Fremskridt (Fig. 15). Foruden at være teknisk fuldendte var de overordentlig regelmæssige; de havde ikke det lidt kedelige, lidt klodsede Præg som de hollandske; tværtimod besad de den ejendommeligt levende Karakter, der kan ses, men vanskeligt defineres; de er ikke særlig elegante—i den Retning overgaaes de af mange andre Snit—men de er paa en ejendommelig Maade præget af engelsk common-sense og er ved deres naturlige Skønhed

nogle af de mest anvendelige, ja overhovedet nogle af de bedste Skrifter, der findes.

Omtrent samtidig, omkring Midten af det 18. Aarhundrede, dukker et andet Navn op, nemlig *John Baskerville*, Trykker i

ABCDEFGHIJKLMN O P Q R

STVUWXYZ ABCDEFGHIK-

PAter noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum: fiat voluntas tua, sicut in cœlo, ita etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos ab illo malo. AMEN.

Fig. 14. Christoffel van Dyck's Skrift.

Birmingham. Denne overmaade dygtige Haandværker frembragte en Række Skrifter, der, selvom de i mange Henseender lignede Caslon's, dog afveg fra dem med netop de smaa Nuancer, der i Virkeligheden spiller en saa afgørende Rolle (Fig. 16). Hans Snit var i og for sig gode nok, men der var over dem især i de større Grader en lidt kold, lidt sjælløs Skønskriftkarakter. Hans Arbejder gjorde iøvrigt megen Lykke baade i og udenfor

England ikke alene paa Grund af Skrifterne, men ogsaa ved det raffinerede Præg, der var over hans Bøger. Hans Opfindelse, at lægge Arkene mellem ophedede Kobberplader, efterhaanden som de forlod Pressen, bidrog til at give Bogsiderne det glatte, ele-

Quousque tandem abutère, Catilina, patientia nostra? quamdiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata jactabit audacia? nihilne te nocturnum præsidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil consensus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? patere tua consilia non sentis? contractam jam omnium horum conscientia teneri conjurationem tuam non vides? q
A B C D E F G H I J K L M N O P

Fig. 15. Caslon's Skrift.

gante Præg, der svarede til Datidens Smag. Den klassicistiske Periode var jo nu omkring Aar 1800 paa sit Højdepunkt, og ogsaa paa Skriftomraadet spores naturligvis denne Tidens almindelige Tendens til kølig Regelmæssighed. De betydeligste Repræsentanter for de Skrifter, der her blev de toneangivende, var de, der skyldes *Giambattista Bodoni* fra Parma og Familien *Didot* i Paris. Bodoni, der arbejdede i Slutningen af det 18. Aarhundrede — han døde 1813 — var paavirket af Fournier, med hvis

Skrifter han begyndte sin Virksomhed, og ogsaa, især senere, af Baskerville. Den Forkærlighed for Kontrastvirkninger mellem de tykkere og de tynde Streger, der allerede kunde spores hos Englænderen, førte Bodoni langt videre. Iøvrigt var ogsaa han en Mester i alt, hvad der hører til Bogfremstilling, og mange af hans Bøger, især fra hans tidligere Periode, er overmaade smukke (Fig. 17). Senere, i hans anden Periode, blev han mere maniere-

TANDEM aliquando, Quiri-
tes! L. Catilinam furentem
audacia, scelus anhelantem, pe-
A B C D E F G H I J K L M N.

Fig. 16. Baskerville's Skrift.

ret, og Skriftens altfor lækre, ligefrem modellerede Linier er lidet tiltalende (Fig. 18).

De Didot'ske Skrifter, af hvilke de vigtigste udformedes af *François Ambroise Didot* og hans Søn *Pierre*, blev af Datiden betragtet som det mest fuldkomne Udtryk for Antikens Formfølelse, altsaa den ideale Antikva; selvom man maa indrømme disse Skrifter en vis Fornemhed og Klarhed, synes de os dog saa gennemregulerede, at al Saft og Kraft, alt Liv er blevet reguleret væk (Fig. 19). De svarer godt til de Staalstik, de af og til forekommer sammen med, men er lige saa tilbøjelige som disse til at antage en højst ubehagelig slikket Karakter.

De fire vigtigste klassicistiske Skriftsnit: Baskervilles, Bodonis, Didots og Spanieren Ibarra's overgaar hverandre i Perfektion,

men deres tekniske Raffinement kunde ikke erstatte det Præg af Haandskriftens Liv, der nu var fuldstændig forsvundet.

Saaledes havde det »moderne« Snit, der som ovenfor omtalt egentlig tog sin Begyndelse med Grandjean's »Romain du Roi«, nu efterhaanden ved de for store Skraveringer, Baskerville's og især Bodoni's Kontrastvirkninger, den af Luce indførte Smalhed og Didot's overdrevne Regulering fjernet sig meget betydeligt fra de gamle Snit. Og næsten hele den første Halvdal af det 19. Aarhundrede var præget af dette Forfald paa Skriftomraadet. Der eksperimenteredes en Del med forskellige Typeformer, men man fandt ikke tilbage til det gode gamle og formaede heller ikke at skabe noget værdifuldt nyt.

Først i 1844 begyndte i England en Reaktion, da Forlæggeren *Pickering* og Trykkeren *Whittingham* fra Chiswickpress fik det stadig eksisterende Caslon-Støberi til at udføre nogle Sæt af de gamle Skrifter til sig. Dette blev Begyndelsen til Genoptagelsen af en hel Række af

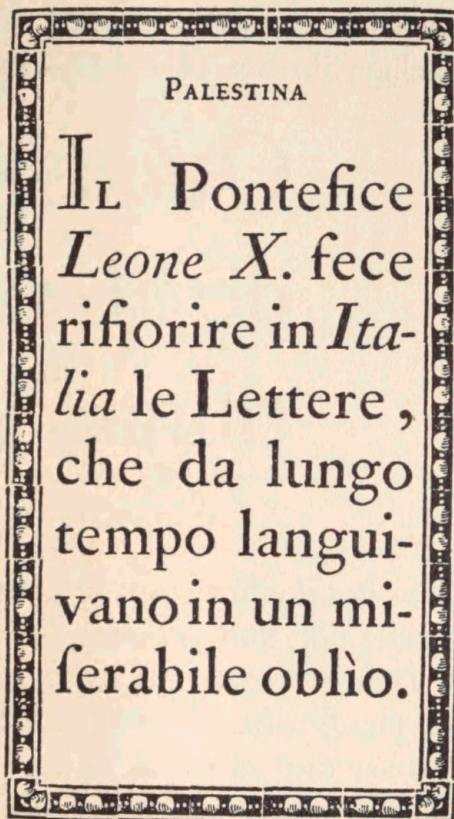

Fig. 17. Bodoni's Skrift før 1800.

de bedste ældre Skrifter. Biskop Fell's Typer blev atter bragt frem af Dr. *Daniel*, og i 1880-erne satte *Herbert Horne* et stort Arbejde ind paa Indførelse af de *rigtige* blandt de gamle Snit. Han havde her en Medarbejder, der forbandt Interessen for det gamle med Trangen til selv at skabe; det var *William Morris*. Af de forskellige Skrifter, Morris frembragte, er de interessanteste vel nok

Quousque tan-
dē abutēre, Ca-
tilina, patientiâ

Fig. 18. Bodoni's Skrift efter 1800.

hans gotiske Snit, men han tegnede ogsaa to Antikvaskrifter, af hvilke dog kun den ene »The Golden Type« blev fremstillet.

Den Fremgangsmaade, Morris anvendte ved Fremstillingen af sine Skrifter, er meget karakteristisk for det Forhold, der bestaar mellem en ældre Form og dens senere Efterligninger. Han fortæller selv derom: »..... Jeg vilde begynde med at skaffe mig en latinsk Skrift. Og hvad jeg her ønskede var et Bogstav af ren Form, strængt, uden overflødige Gevækster; kraftigt og uden den Fortykkelse og Fortyndelse af Stregen, som er Hovedfejlen ved almindelig moderne Skrift og gør den vanskeligt læselig; ejheller sammenpresset, som alle nyere Skrif-

ter er det af kommercielle Hensyn. Der var kun een Kilde, hvor man kunde hente Prøver paa denne fuldkommengjorte latinske Skrift, nemlig de Arbejder, der udførtes af de store venetianske Trykkere i det 15. Aarhundrede. Af disse var det Nicolas Jenson, der mellem 1470 og 1476 frembragte de mest fuldendte og mest udpræget latinske Bogstaver. Denne Type studerede

Conjurant la mélancolie,
 La défiance et ses détours,
 La froideur, et la jalousie,
 En ont confié l'heureux cours
 A l'Hymen sensible, aux Amours,
 A la raison, à la folie:
 Heureux qui sait régler toujours
 Leur accord, leur douce harmonie!

Fig. 19. Didot's Skrift.

jeg omhyggeligt efter at have ladet den fotografere op i stor Maalestok, og jeg tegnede den igennem mange Gange, førend jeg begyndte paa at udforme min egen Skrift; saa, selvom jeg beherskede den i det væsentlige, kopierede jeg den dog ikke slavisk«

Morris' Arbejder gav Stødet til Oprettelsen af en hel Del andre engelske Privatpresser, til hvilke der forfærdigedes nye Skrifter, saa at sige alle, med større eller mindre Held, bygget over de klassiske Forbilleder. Nævnes bør *Charles Rickett's* Vale Press, *The Ashendene Press* og *The Doves Press*, der oprettedes 1896 af *T. J. Cobden-Sanderson* og *Emery Walker*. For en mere

indgaaende Skildring af de fornemme typografiske Arbejder, der i en Aarrække udsendtes af disse Presser, maa iøvrigt henvises til C. Volmer Nordlunde's Afhandling »Nyere engelsk Typografi«

THE CENTAUR. WRITTEN BY MAURICE DE GUÉRIN AND NOW TRANSLATED FROM THE FRENCH BY GEORGE B. IVES.

Was born in a cavern of these mountains. Like the river in yonder valley, whose first drops flow from some cliff that weeps in a deep grotto, the first moments of my life sped amidst the shadows of a secluded retreat, nor vexed its silence. As our mothers draw near their term, they retire to the caverns, and in the innermost recesses of the wildest of them all, where the darkness is most dense, they bring forth, uncomplaining, offspring as silent as themselves. Their strength-giving milk enables us to endure without weakness or dubious struggles the first difficulties of life; yet

Fig. 20. Bruce Rogers' Skrift.

i Bogvennen for 1925, der giver et fortrinligt Overblik over dette saa vigtige Afsnit af Bogkunstens Historie og gode Prøver paa de anvendte Skrifter.

Medens England indtil for nylig gik i Spidsen i Arbejdet for Frembringelsen af gode nye Skrifter, er Føringsen nu for en Del gledet over til Amerika. De Skrifter, der er skaaret der af

Frederic W. Goudy og Bruce Rogers, er af en overordentlig Skønhed. Goudy's Kennerley Skrift og især Rogers' »Centaur« (Fig. 20), der ligesom hans »Montaigne« bygger direkte paa Jensen, er vel nok de bedste Skrifter, der er fremkommet i de senere Aar. Iøvrigt lægger man navnlig i Amerika efterhaanden med Rette Vægt paa Sondringen mellem de Skrifter, der skal bruges som Brødskrifter i almindelige Bøger, og Skrifter, hvis Hovedformaal er at frembringe den bedste Virkning i mindre Tryksager, saasom i Reklamer o. l.

Det er betegnende for den Interesse for hele Spørgsmaalet om Skrifter, som hersker hinsides Atlanterhavet, at den bedste samlede Behandling af hele dette Emne er udkommet derovre. Den fremragende Bogtrykker *D. B. Updike* har i sit Værk: »Printing Types, their history, forms and use« I-II, Cambridge (Mass.) 1922 tilvejebragt en overmaade omfattende, glimrende skrevet og — selvfølgelig — meget smukt udstyret Haandbog. Paa endnu et

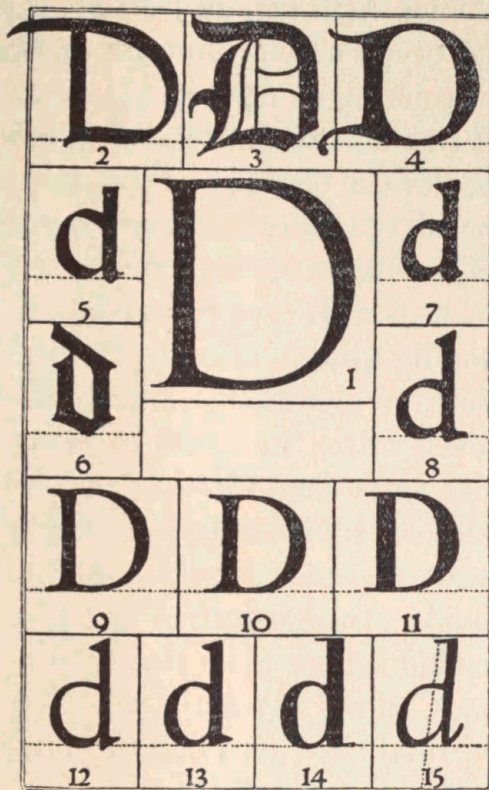

Fig. 21.

- 1 Trajansøj lens Skrift. 2 og 5 Penne-Former.
 3, 4 og 6 Gotiske og lombardiske Former.
 7 Sweynheim og Pannaertz' 2den Type.
 8 Jenson. 9, 12 og 15 Goudy's Kennerley Type.
 10 og 13 Caslon. 11 og 14 Bodoni.
 (Efter Goudy: The Alphabet.)

Punkt indenfor Skriftomraadet er Amerika gaaet i Spidsen, nemlig med Anvendelsen af de bedste klassiske Skrifter i Sættemaskinen. Man kan nu faa Jenson, Garamond, Caslon o. s. v. paa Linotype eller Monotype eller rettere Skrifter, der i høj Grad nærmer sig de nævnte, for nogen Modifikation finder altid Sted for at tilpasse Skriften til moderne Fornemmelser. Iøvrigt arbejdes der ogsaa paa Grundlag af andre Snit. I de seneste Aar har der saaledes været en vis Interesse for Bodoni, og uanset at denne Skrift ved en Sammenligning som den i Fig. 21 foretagne mellem en Række forskellige Snit falder igennem overfor Jenson og Caslon, er det jo kun naturligt, at man i en Periode som den nuværende, hvor der indenfor Arkitekturen gaar stærke klassicistiske Strømninger, ogsaa føler sig draget til de Skrifter, der vandt frem i Klassicismens Blomstringstid. Men selvom der saaledes i Tidens Løb vil blive hentet Forbilleder fra snart en, snart en anden Periode, vil dog sandsynligvis de tre Former, i hvilke Antikvaskriften har faaet sit mest fuldkomne Udtryk, endnu i lange Tider forstaa at hævde sig: Jenson's, Garamond's og Caslon's Skrifter er og bliver de klassiske Udformninger af vort Alfabet, der i højeste Grad tilfredsstillende opfylder de Krav, som maa stilles til det ideale Snit.

Spørger man, hvilke disse Krav da er, kan Svaret maaske formuleres saaledes: Reglerne for, hvorledes en god Antikva, ja enhver god Skrift skal være, angaar for det første de enkelte Bogstaver og for det andet Skriften taget som Helhed. Om Bogstaverne gælder det, at:

1. de maa holdes saa nær som muligt til den ældgamle Normalform; Snittet kan godt samtidig være særpræget, men maa ende-

lig ikke gennem Forsøg paa altfor personlig Prægning blive af-fekteret.

2. Linieføringen i de enkelte Bogstavers Snit maa balancere ligeligt mellem Kraft og Ynde, maa være regelmæssig uden at være pertentlig eller død.

3. Forholdet mellem Bogstavernes mørke og lyse Partier maa være harmonisk.

Og om Skriften som Helhed gælder det først og fremmest, at

1. Intet Bogstav maa springe særligt i Øjnene, naar det stilles sammen med hvilket som helst andre Bogstaver. I denne Sammenhæng maa ogsaa fremhæves Vigtigheden af et rigtigt Forhold mellem de smaa og de store Bogstaver, et Punkt, paa hvilket talrige ellers gode Skrifter forsynder sig.

2. Skriften maa være letlæselig uden at være tynd eller slap;

3. den maa nok være kraftig, men ikke overdrevent sort eller bombastisk.

Hele vor Kultur hviler paa Bogen, og ved al Bogfremstilling er det i sidste Instans selve Skriften, der er det afgørende. Tilværelsen præges for mange Mennesker af de smaa sorte Tegn; Bestræbelserne for at gøre dem saa fuldkomne som muligt for-tjener derfor i høj Grad at følges med Interesse.